هەندێک بیرەوەری خۆم

چەتەی سەر گوندی "بوغدەکەندی"

گوندی بوغدەکەندی سەر بە دیهستانی تورجانە و کەوتۆتە لای باشووری شاری بۆکان وباکووری شاری سەقز. بوغدەکەندیش وەک سەرا و سەرچاوە و کوچکی سەرێ و خوارێ و وابزانم ئەحمەدئاواش، مڵکی حەمەدئاغای عەبباسی بوو حەمەدئاغا لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا دژ بە کۆمار جووڵابووەوە، لە گوندەکەی دەرکرابوو و ماڵەکەی کرابووە بنکەی حزبی و حەمەڕەشیدخانی بانە و پێشمەرگەی بارزانی تێدا دەژیان.

دوای هەرەسی کۆمار و هاتنەوەی هێزی دەوڵەت، حەمەدئاغا لە پاداشتی ئەو کارەیدا بۆ ماوەی چەند دەورە کرایە نوێنەری شاری سەقز لە مەجلیسی شوڕای ئێران. لەساڵی ١٣٤٢ دا دەوڵەت ویستی حەمەدئاغا بکاتە سەناتۆری "ئینتیخابی" ئوستانی کوردستان[2] و کردیشی. بۆ ئەم کارە و بۆ ئەوەی دەنگی زیاتری بۆ کۆبکرێتەوە، گوندەکانی سەرجەم دیهستانی تورجانیان کە گوندەکانی حەمەدئاغا لەوێدا هەڵکەوتبوون، لە بۆکان جیاکردەوە و خستیاننە سەر سەقز. منی مامۆستای باغڵووجەش کەوتمە سەر ئیدارەی پەروەردەی شاری سەقز و نێررامە گوندی سەرای هەمان حەمەدئاغای عەبباسی.

سەرا گوندێکی گەورەی ئاوەدان و سەرڕێگای هاتوچۆی ترومبیل بوو، هەربۆیەش زۆرم پێخۆش بوو لەوێ دابمەزرێم. جگە لە من مامۆستایەکی دیکەشی لێبوو کە خەڵکی سەقز بوو و هەردوکمان بە دابی سەردەم لەماڵی ئاغادا دەژیاین واتە لە دیوەخانی سمایل ئاغای کوڕی حەمەداغا ژوورێکیان پێدابووین و خواردن وخەوتنیشمان هەر لەوێ بوو. ماڵی سمایل ئاغا گەلێک ئاوەدان و پڕ لە میوان و نۆکەر و دەست وپێوەند بوو. دوور لە ئینساف دەبێت ئەگەر نەڵێم سمایل ئاغا و ئەمیرئاغای برای بۆ ئێمە گەلێک باش بوون و لەچاو مامۆستای گوندەکانی دیکە، ژیانێکی شاهانە وئیحتیرامی زۆرمان هەبوو. بەڵام دوای یەکدوومانگ تێگەیشتم ماڵەکە جێگەی هاتوچۆی زۆڵەکوردێکی ڕەئیسی ساواکی سەقز بەناوی 'سەرهەنگ مونشی' یە[3] و جگە لەوەش، یەک لە نۆکەرەکانیان (کە نامەوێت ناوی بهێنم)، مەئمووری ڕەسمی ساواکە و دەورەی ڕاهێنانی لە ئیسڕائیل بینیوە. جارێک هەر ئەو کەسە، کە دەیزانی سەرم لە سیاسەت دەخورێت و پێشتریش بانگ کراومەتە ساواک، دیارە بە دەستووری هەمان ساواکی سەقز، شیعرێکی کوردی پێدام و گوتی تۆ دەنگت بۆ شیعر خوێندنەوە باشە بۆمی بخوێنەوە! کە خوێندمەوە هەستم کرد لێم نزیک دەبێتەوە و مایکرۆفۆنێکی لەژێر کەواکەیدایە. ئیتر درێژەم بە خوێندنەوە نەدا!

---

[2] ئەوەندەی لەبیرم بێت ژمارەی ئەندامانی مەجلیسی سەنای ئێران ٣٠ کەسێک بوون کە نیوەیان لە ڕێگەی بەناو هەڵبژاردنەوە دەبوونە سەناتۆر و نیوەی تریان شا دەست نیشانی دەکردن. تاقمی یەکەم پێیان دەگوترا سەناتۆری ئینتیخابی و تاقمی دووهەمیش سەناتۆری ئینتیسابی بوون.

[3] هەر ئەو سەرهەنگ مونشییەی کە بوو بەهۆکاری شاربەدەرکرانی من لە کوردستان، کاتێ کە مامۆستای دەبرستانی ٩ آبان بووم لە شەرری نزیک تاران، ئەویش بوو بە ڕەئیسی ساواکی شەرری! گوایە لە هەر پۆلێک کە من دەرسم تێدا دەگوتەوە قوتابییەکی بانگ کردبووە ساواک و پێی گوتبوون ئەگەر فلانە کەس باسی سیاسەتی کرد، بە مودیری دەبیرستانەکە بڵێن. ئێستاش کە هاتوومەتە ئورووپا گوایە جەناب سەرهەنگ بە پەنابەریی لە ئاڵمانیا دەژی. دەترسم جەناب سەرهەنگ لە قەبریشدا لەکۆڵم نەبێتەوە، جا بۆیە وەسیەتم کردووە دوای مردن بمسووتێنن!.

دوای دوو یا سێ مانگ قوتابخانەیان لە گوندی بوغدەکەندی کردەوە کە ئەویش هەر؟ مڵکی حەمەدئاغا بوو. گەرچی بوغدەکەندی لە جادە دوور بوو و دەبوایە قوتابخانەکە لە چەقەخانەی مزگەوت بکرێتەوە، دیسان هەر بە باشم زانی لە ماڵی حەمەدئاغا دەرچم. خێرایەک لەگەڵ ئەو مامۆستایەی وا بۆ ئەوێ دابین کرابوو، جێگۆڕکێم کرد و 'سەرا' ی گەورەدێی سەر جادەم دا بە 'بوغدەکەندی' دووری کەم دەرەتان، کە نەک هەر مامۆستاکە، بەڵکوو دایک و باوکی خۆیشم پێیان سەیر بوو!

بەکورتی بووم بە مامۆستای گوندی بوغدەکەندی و لەوێ دامەزرام. سەرەتا بۆ چەند مانگ لە ماڵی وەستا محەممەدی دارتاش دەژیام کە دۆستی باوکم بوو، بەڵام بۆ بەهاری ساڵی ١٣٤٣ ژوورێکم بەکرێ گرت کە هی پیاوێکی هەژار بوو و لە دەرەوەی گوندەکە دروستی کردبوو.

لەو ساڵەدا گەرچی ژمارەی قوتابییەکان کەم بوو و قوتابخانەکە تازە کرابووەوە، بەڵام ساواک لە کۆڵم نەبووەوە و مامۆستایەکی دیکەیان ناردەلام، کە زۆرم پێ سەیر بوو. لە هیچ گوندێکی دەوروبەری بۆکان و سەقز جگە لە سەرا، یەک قوتابخانەش نەبوو کە دوو مامۆستای هەبێت؛ تەنانەت ئەو گوندانەی وا قوتابی هەر شەش پۆلەکەشیان هەبوو، یەک مامۆستا بەڕێوەی دەبردن. بەڵام بوغدەکەندی بە یەک پۆلەوە بۆچی دوو مامۆستا؟ سەرەتا نەمدەزانی و دواتر تێگەیشتم کارەکە ساواک کردبووی و ئەو مامۆستایەش کە ناردبوویان ئاگای لێم بێت، بەڕواڵەت برادەری خۆم بوو و پێکەوە لە ورمێ دەرسمان خوێندبوو، لەبەر هەرهۆیەکیش تەشریفی ببووە ساواکی! سەیید ع. ق موسوڵمان گوتەنی، جەددی لە بن دەستی بدات!

ئەو ساڵە قسە وباسی ئیسلاحاتی ئەرزی هەبوو بەڵام بەلای مڵکی حەمەدئاغا دا نەهاتبوو. "سپاه دانش" یش تازە دادەنرا. هەرای ئیسلاحاتی ئەرزی کە بەرز بووەوە، دەنگۆی ئەوە پەیدا بوو کە لە ئوستانی فارس و لە نێو قەشقایی و بەختیاریدا بزووتنەوەی چەکدارانە هەیە و ئەرتەشی شا لەوێدا کوشتارێکی خەڵکی بەڕێوە برد و سەرهەڵدانەکەی داکووژاند. لە کوردستانیش دەگوترا "چەتە" پەیدا بووە، جادەکان ئەمنیەتیان نەمابوو و هەرجارەی هەواڵی شوێنێک دەهات کە چەتە بەسەریاندا داوە و لە شوێنێکیش کابرای سپاه دانشیان بە بارمتە گرتبوو وپاش چەند ڕۆژ بەریاندابوو.

ئێمە هەواڵێکمان لەو شتانە نەبوو و تەنیا لە دەنگۆیەک زیاتر بە هیچمان نەدەزانی. بەیانی ڕۆژێکیان لە بۆکانەوە دەگەڕامەوە بۆ بۆغدەکەندی، تووشی خەڵکێکی زۆر هاتم کە لە بوغدەکەندییەوە دەچوون بۆ سەقز. حاڵ و نەقڵ؟ دوێشەو چەتەمان هاتوتە سەر، تایەیەکیان لێ ئاگر تێبەرداوین و گوتوویانە ئەمشەو دێینەوە، یا دەبێ ١٠ هەزار تمەنیان بدەینێ یا ماڵەکانمان دەسووتێنن! دەهەزار تمەنی ئەودەم ئامادەکردن ودانە دەست چەتە، لەکردن نەدەهات.

لەگەڵیان گەڕامەوە سەرجادە و پێکەوە چووین بۆ سەقز. ئەوان چوون بۆ ژاندارمری و منیش چووم بۆ ئیدارەی پەروەردە بۆ ئەوەی لە ڕێگەی ئەوانەوە هاوارێک بکەم. سەرۆکی ئیدارەی فەرهەنگ نەمر ئاغای 'فەییازی' – کوردێکی سنەیی بوو[4]. گوتی "ها، بۆچە هاتووی؟" گوتم چەتەمان هاتوتە سەر. گوتی "ووتوویانە ئەتخۆین؟!" ئیتر زانیم لەوێ هیچ ناکرێت و گوێی بیستن نییە، چوومەوە بۆ لای خەڵکەکە. لە ژاندارمری بەڵێنیان پێ دابوون کارێک بکەن.

---

[4] یەک دووساڵێک پێش ئێستا لە لەندەن گەیشتمە خزمەت ئاغای فەییازی کە بۆ سەردانی خانمی کچی هاتبوو و زۆرمان باسی ئەو ساڵانە کرد. جارێکیش لە نەخۆشخانەیەکی لەندەن چاوم پێی کەوتەوە، هەردوکمان چووبووینە لای دوکتۆری پسپۆڕی دڵ. بەداخەوە هەواڵی ئەوەم پێ گەیشت کە لە ساڵی ٢٠٠٩ یا ٢٠١٠ دا کۆچی دوایی کردبێت. یادی بەخێر بێت!

پێکەوە گەڕاینەوە بۆ بوغدەکەندی، مامۆستاکەی دیکەش لەوێ بوو. شەو لە ماڵەکەی من بووین، نانمان خوارد و نەخوارد، زرمەزرم پەیدا بوو! ئێمە لە دەرەوەی گوندەکە لە بەرزایی و نزیک بە ئاشی ئاور بووین. هەر کە زرمەی پێیان بە دەوری ماڵەکەدا پەیدا بوو، خۆمان مات کرد و بێدەنگ ماینەوە. لە ناودێ هەست وخوست هەبوو، دەنگی بەرزیشمان دەبیست بەڵام تێنەدەگەیشتین دەڵێن چی. دوای ماوەیەکی کەم ڕووناکی سەری هەڵدا، تایەیەکی دیکەیان ئاگر تێبەردابوو. کەسێک جنێوی دەدا و بانگی دەکرد "وەرن وەیکووژێنن!" بەو زاراوەیەدا زانیم کەسەکە خەڵکی ناوچەی بۆکان و سەقز نییە و واهەیە لە گەورکایەتییەوە هاتبێت.

بەیانی چووینە سەردانی شوێنەکە، تایەی ماڵی حاجی کەریم ناوێکیان سووتاندبوو و بە حیسابی ئەوەی شەوی پێشتریش ڕاست چووبوونە سەر ماڵی ئەوان، وێدەچوو کێشەیەکی شەخسیشیان لەگەڵ ئەو بووبێت. گوتبوویان سبەی شەو دووبارە دێنەوە و ئەگەر پارەکەیان بۆ ئامادە نەکرابێت، چی و چی دەکەن.

لای نیوەڕۆ لە پادگانی سەقزەوە هاتن و دەوری گوندەکەیان دا. نەیاندەهێشت کە س بێت و بچێت. سەرتیپێکی عەجەم کە فەرماندەی پادگان بوو هاتە ناو دێ. سەرهەنگ مونشی سەرۆکی ساواکیشی لەگەڵ بوو. من مودیری قوتابخانەکە بووم بەڵام هیچیان بە لای مندا نەهاتن و بیلامانێ هینیان بە کڵاوم نەپێوا! سەرهەنگی ساواک مامۆستاکەی هاوڕێمی کردە دیلماج بۆ ئەوەی بە فارسی وتار بۆ خەڵکەکە بدات و ئەویش بیکاتە کوردی. سەرهەنگ مونشی خۆی کوردی سنە بوو بەڵام لەوێ فارسی دەترووکاند و برادەرەکەم بۆ خەڵکەکەی تەرجەمە دەکرد. دوای یەک دوو سەعات ئابڵووقەی گوند کۆتایی هات، فەرماندەی پادگان و سەرۆکی ساواک کەوتنە ڕێ بڕۆن. فەرماندەی پادگان بە دەست ئیشارەی بە من کرد و گوتی وەرە! چوم بۆ لای. بە ڕێگەی ڕۆیشتنەوە لێم توەوڕە بوو و گوتی تۆ گوتووتە سوپا و دەوڵەت هیچیان لەدەست نایەت و یاریدەی خەڵکەکەش نادەن؟ گوتم شتی وا نەبووە. گوتی نەخێر، بووە و چاکیش بووە، جا وەپێشم کەوە با بڕۆین! ئای لەبەر ئەو چەرمەسەرێیەی تووشی هاتبووم! دووسێ قسەی توندی کرد بەڵام جنێوی پێ نەدام، دەنا ئەو کەللە گەرمەی وا ئەو ساڵانە بووم لەوانە بوو وەڵامی بدەمەوە و هەر لەوێ بەربنە گیانم و دوای کوتانی حیسابی، بمگرن. کە گەیشتینە دەرەوەی دێ، بە تووڕەییەوە گوتی بڕۆ وون بە و جارێکی دیکە لەو قسانە بەزارتدا نەیەت! کاکی مامۆستای هاوڕێم چاکی بۆ تێچەندبووم!

هیچکەس لە لایەن سوپاوە لەگەڵ خەڵکەکەدا قسەی نەکردبوو، جا بۆیە دڵنیا بووم کە ئەو قسەیە دەبێ ڕاستەوخۆ بە سەرۆکی ساواکی گوترابێت. هاوڕێکەم پێش وتاردانی سەرهەنگ مونشی، نزیکەی ٢٠ خولەک بەدەم پیاسە کردنی ناو گوندەکەوە قسەی لەگەڵ دەکرد. گومانی کەمیش نەمابوو کە سەییدی برادەرم ڕاپۆرتی لێدابووم ئەوەش زۆر بەلامەوە سەیر بوو، نە دوژمنایەتییەک، نە نێوان ناخۆشییەک نە قسەوباسێکمان لە نێواندا بوو، بۆچی دەبێ ڕاپۆرتی لێدابێتم ئەویش بە درۆ؟ درەنگتر زانیم کە ببوو بە هەواڵدەری ساواک و بۆ ئەم کارەی پارەی مانگانەی لێ وەردەگرتن. تەنانەت چەند ساڵ دواتر بینایەیەکی گەورەی لە پشت ماڵی قزڵجی دروست دەکرد کە دەگوترا بۆ ساواکە بەڵام بە ناوی ئەوەوە ئامادە دەکرا. شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ ی گەلانی ئێران دەزگای ساواکی ڕووخاند و بینایەی کاکە سەییدیش بە ناتەواوی مایەوە، بەڵام دوای چەند ساڵێک لە ژێر سایەی مەلاکاندا تەواوی کرد و بە فەرمی بوو بە هی خۆی! داڵدەی من و خواعالم چەندکەسی دیکەشی شێواند و ماڵی خۆی پێ ئاوەدان کردەوە. چەند مانگ دوای هەر ئەو ڕووداوە لەگەڵ مامۆستایانی دیکەی کورد لە کوردستان

شاربەدەر کرام کە باسەکەی دوور ودرێژە و دواتر دەینووسم. بەڵام هەرگیز دوای ئەو شاربەدەرییە وەک خۆم لێ نەهاتەوە لەبەر ئەوەی هەر لە ماوەی شاربەدەرییەکەدا گیرام و کەوتمە زیندان، پاشانیش کە ئازاد کرام نەیانهێشت بچمەوە سەر مامۆستاییەکەم، ناچار لە هەندەران کارێکم بۆخۆم دۆزییەوە هەتا شۆڕشی ساڵی ۱۳۵۷ کە بۆ ماوەی چوار پێنج مانگ گەڕامەوە سەر ئیشی مامۆستایی، ئینجا لوتفی ئیسلام شامیلی حاڵم بوو و وەک سەدان مامۆستای کوردی دیکە لەسەر کار لابرام و تا ئەمڕۆش جێگەی خۆم نەگرتۆتەوە. ئافەرەم کاکە سەیید!

بەڵام درێژەی حیکایەتی چەتە:

شەوی سێهەم، واتە دوای ڕۆیشتنی ئەرتەش، چەند کەیخودایەکی گوندەکە بە ئێمەیان گوت ئێوە شەو بڕۆنەوە بۆ بۆکان و سبەینێ وەرنەوە. هەرچییەکم کرد موافەقەیان نەکرد و گوتیان چەتەکان ئەمشەویش دێنەوە و بوونی ئێوەش هیچ یارمەتییەکی ئێمە نادات، بڕۆنەوە و ڕۆژی دوایی بگەڕێنەوە. ئێمەش ڕۆیشتین.

ڕۆژی دواتر کە گەڕاینەوە ناو دێ، هەواڵمان بیست کاتی کە چەتەکان هاتوونەوە سەر گوندەکە، ئەمانیش بێدەنگێک چوون سێ چەکیان کڕیوە و لە ماڵاندا ڕایانگرتوون و شەو لە هاتنەوەی چەتەکاندا دەستیان کردۆتەوە، یەک لە چەتەکانیان بریندار کردوون. بەیانی بەشوێنی خوێنی ڕژاوی لەشی چەتەدا زانرا کە بردبوویانە ناو قۆرغی نزیک ماڵان و لەوێوە ڕۆیشتبوون. من ماوەیەک دواتر تەنانەت ناوی چەتەی برینداریشم بیستەوە و گوتیان دوای یەک دوو ڕۆژ مردووە. بەڵام کاتێ کەجەنابی چەتە زانیبوویان خەڵکەکە چەکیان هەیە و دەست دەکەنەوە، کەسێکیشیان لێ کووژرابوو، چیتر نەهاتنەوە وگوند هێور بووەوە.

نەهاتنەوەی چەتە باش بوو، بەڵام شتی خراپتری بەدواداهات! ژاندارمری سەقز بە ناوی پارێزگاریکردنەوە ۷ یا ۸ ژاندارمی کردە سەر گوندەکە و لەوێ لە ماڵی خەڵکدا نیشتەجێی کردن. ئێمە ڕۆژانە ژاندارمەکانمان دەدیتن. ژاندارم لە ترسی خۆیان بە ڕۆژدا نەبوایە لە کون نەدەهاتنە دەر و شەوانەش چەکەکانیان دەدایە کوڕەلاوی گوند کێشکی پێ بدێرن ئینجا خۆیان لێی دەخەوتن. خواردنی سێ ژەمەشیان دەبوایە خەڵکەکە بۆ دابین بکەن! حیکایتی ئەوان عەینو بیللا حیکایەتی چیرۆکی "چوب بدستهای ورزیل" ی غوڵام حوسەینی ساعیدی بوو، بەراز کوژەکان زیانیان لە بەرازەکان زیاتر بوو! ماوەی ڕەنگە دوومانگیش ئەو مفتەخۆرانە لە سەر زگی خەڵکی هەژاری بوغدەکەندی لەوەڕان و زیانیان گەلێک زیاتر بوو لە زیانی تایە ئاگر تێبەردانەکە. ئەوە ئەرتەش و ژاندارمی شاهەنشاهی بوو!

تا کۆتایی ساڵی خوێندنی ئەو ساڵە ئێمە لە گوندەکەدا ماینەوە و چەتە نەگەڕانەوە. ساڵی دواتریش من شاربەدەر کرام و هەر لە کوردستان نەمام، بەڵام بیستمەوە کە دواتریش چەتە نەهاتبوونەوە سەر گوندەکە. بەگشتی دیاردەی چەتەگەری لەو ساڵانەدا لە کوردستان زۆر بە هێز نەبوو و واهەیە یەک دوو ڕووداوێکی ئەو چەشنە نەبێت دووپات نەبووبێتەوە. کورستان ناوچەیەک بوو تێکەڵاوی سیاسەت، لەوێدا چەتە بە واتا گشتییەکەی یا سەری هەڵنەدەدا یە ئەگەر سەریشی هەڵبدایە، گوڵی نەدەکرد. دژایەتی ڕژیم لە کوردستان بە پێچەوانەی شوێنەکانی دیکەی ئێران، شێوازی حزبی و سیاسی هەبوو و تەنانەت ئەو ئاغایانەی وا زەوی و گوندیان لێ دابەش کرابوو بەرەو ئەو دیاردەیە نەدەچوون. ئەوان

زیاتر خەریکی خەباتی سیاسی و چەکداری بوون، زوربەیان ڕوویان لە باشووری کوردستان کردبوو و وەک پێشمەرگە چووبوونە ناو ڕیزەکانی شۆڕشی ئەیلوولەوە. هەر لەئاغاواتی دەوروبەری بۆکان کاک سەعدی موهتەدی و کاک سەلاحوددینی موهتەدی و کاک محەممەد و کاک حەسەنی ئێلخانی زادە، چەندکەس لەو ئاغاوات بوون کە چووبوونە باشووری کوردستان و کەسانی وەک قاسم ئاغا و ئەبوبەکرئاغای موهتەدی و برایم ئاغای ئێلخانی زادە و چەندکەسی دیکەشیان گیرابوون و لە زیندانی "فلک الافلاک" ی خوڕەم ئاوا زیندانی کرابوون.

نیازم ئەوەیە بڵێم ئەو ڕووداوە تاک و تەرایانە نەیاندەتوانی مۆری خۆیان لەسەر مێژووی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەو ساڵانەی کوردستان بدەن و ئەگەر وەک بڵقێک سەریان هەڵبدایە، خێرایەک لەژێر گوشاری سیاسەتی ڕاستەقینە و خەباتی حەق خوازانەدا دەتۆقین و لە ناودەچوون، کە هەر واش بوو و ئێمە ماوەی دووسێ ساڵێک دوای ئەو ڕووداوە هەواڵی هاتنی پێشمەرگەکانی حزبی دینموکڕاتی کوردستان - ڕێبەرایەتی شۆڕشگێرمان بۆ ناوچەکە بیست- ماوەیەکی کەم دوای ئەو ڕووداوانە، چیای حاجی کیمی گوندی قەرەگوێزی نە چەندان لە بوغدەکەندی دوور، بوو بە مەکۆی شۆڕەلاوانی شۆڕشگێڕی وەک موعینییەکان و شەریف زادە و سەید فەتاح و ئەوانیتر... کە خوێنیشیان هەر لەو ناوچەیەدا پێشکەش بە خاکی کوردستان کرد. یادیان بەخێر بێت! ئەوە کوردستانە.